

Position paper Programma Schoolmaaltijden KBA Nijmegen en Wageningen University & Research

Achtergrond

Geen toegang hebben tot (gezonde) maaltijden, met honger op school zitten en thuis stress door armoede ervaren zijn ongunstig voor de ontwikkeling en leerprestaties van leerlingen. Uit onderzoek is bekend dat gebrek aan voedsel een grote impact heeft op gedrag van leerlingen. Het kan leiden tot gespannenheid, korte termijn denken en impulsiviteit. In het algemeen leidt voedselstress en geldstress ook tot een beperkte 'cognitieve bandbreedte'; onderzoek laat zien dat ervaren armoede het vermogen van mensen beperkt om bijvoorbeeld geconcentreerd cognitief ingewikkelde opdrachten uit te voeren of na te denken over lange termijn. Als het programma Schoolmaaltijden de stress door voedselarmoede in gezinnen verlicht, zal dit op basis van wat bekend is uit onderzoek bijdragen aan positieve leerresultaten en de brede ontwikkeling van leerlingen^{1,2}.

Ook is duidelijk dat gezonde en voldoende voeding gunstig is voor energie en prestaties. Kinderen die met ontbijt op naar school komen bijvoorbeeld, presteren gedurende de ochtend beter dan leerlingen die geen ontbijt op hebben. Het positieve effect van een gezond ontbijt op prestaties is ook groter bij lager presterende kinderen dan bij hoger presterende leerlingen³.

Het aanbieden van maaltijden op schooldagen zou daarom al met al logischerwijs bij moeten dragen aan gedrag van leerlingen dat op school wenselijk is en aan het vermogen om te leren. Het doel van het programma Schoolmaaltijden is het beschikbaar maken van maaltijden voor schoolgaande kinderen, waardoor leerlingen met meer energie in de klas zitten en gezinnen minder stress ervaren rondom voedsel.

Resultaten onderzoek 2023

Het onderzoek dat KBA Nijmegen samen met Wageningen University & Research in 2023 heeft uitgevoerd naar het programma Schoolmaaltijden⁴ laat zien dat de doelen van het programma Schoolmaaltijden grotendeels behaald worden. Schoolgaande kinderen in het funderend onderwijs worden geholpen bij het krijgen van een maaltijd op school (maaltijden op school) of thuis (boodschappenkaart), waarbij op deelnemende scholen een aanzienlijk deel van de leerlingen wordt bereikt. De meerderheid van de scholen ervaart dat leerlingen met meer energie in de klas zitten en het programma verlicht stress rondom voedselonzeekerheid bij gezinnen thuis. Een positief neveneffect is dat het samen deelnemen aan een maaltijd op school een gevoel geeft van gelijkwaardigheid en kan zorgen voor hechtere banden tussen leerlingen onderling. Over het algemeen is het programma voor scholen ook goed uitvoerbaar.

Aanbevelingen

Het programma Schoolmaaltijden is een zeer passende maatregel, in de huidige situatie waarin een aanzienlijk deel van de leerlingen in het funderend onderwijs onvoldoende toegang heeft tot (gezonde) maaltijden en thuis stress door voedselarmoede ervaart. In deze situatie hebben deze leerlingen op school minder energie en presteren minder dan zij op basis van hun capaciteiten zouden kunnen. Onderzoek laat zien dat de doelen van het programma Schoolmaaltijden behaald worden. Een duidelijke aanbeveling op basis van het onderzoek is dan ook om het programma voort te zetten.

Een tweede belangrijke aanbeveling op basis van ons onderzoek is het structureel maken van het programma Schooltijden. Een knelpunt van het programma dat we hebben gesignaleerd in het onderzoek, is namelijk dat het tot nu toe om een *tijdelijke* subsidieregeling gaat. Hierdoor wordt de voedselonzeekerheid- en voedselstress voor gezinnen alleen op korte termijn verlicht en worden de zorgen over de langere termijn niet weggenomen. Ook brengt het tijdelijke karakter met zich mee dat niet alle scholen met het programma durven starten, onder andere uit angst hun geloofwaardigheid bij de ouders te verliezen en erop aangekeken te worden als het programma niet gecontinueerd wordt. We verwachten een nog groter positief effect van het programma als het om een structurele regeling gaat, waarbij scholen ook het vertrouwen kunnen hebben dat het een vast onderdeel van het aanbod is.

Voortzetting van Schoolmaaltijden

Het programma Schoolmaaltijden is een effectieve en pragmatische oplossing voor een prangend maatschappelijk probleem. Tot nu toe is, voor zover wij kunnen nagaan, niet helder toegelicht waarom het programma Schoolmaaltijden initieel *niet* was opgenomen in het hoofdlijnenakkoord van 2024. Wel is uit berichten op sociale media op te maken dat tegenstanders van het programma vaak het standpunt hebben dat het verstrekken van voedsel geen taak zou moeten zijn van scholen. Over de vraag wat wel en niet een taak van scholen moet zijn kan verschillend worden gedacht en het antwoord zal deels ook afhangen van (politieke) overtuigingen. Ons standpunt is dat *als* men wil werken vanuit de visie dat het verstrekken van voedsel geen taak van de school is, eerst gewaarborgd zou moeten zijn dat alle leerlingen op een andere manier toegang krijgen tot voldoende maaltijden. Daar is nu nog geen sprake van; de voedselnood in gezinnen lijkt eerder toe te nemen dan te dalen⁵. Het stopzetten van Schoolmaaltijden zou ertoe leiden dat weer meer leerlingen met honger en voedselstress op school zitten. Naast dat dit vanuit ethische overwegingen onwenselijk is, zou dit het onderwijs ook onnodig ineffectief maken.

Andere aandachtspunten over het programma Schoolmaaltijden die uit het onderzoek naar voren kwamen:

- Een interessant neveneffect dat door scholen werd gerapporteerd is dat de maaltijden op school positief bijdragen aan een gevoel van gelijkwaardigheid onder leerlingen en de sociale sfeer in de klas. Naast dat het programma dus de beoogde doelen bereikt, lijkt het ook op sociaal-emotioneel vlak meerwaarde te hebben.
- Het risico van schaamte en angst voor het verlies van waardigheid kan een rol spelen waardoor ouders of leerlingen niet mee durven doen met het programma. Het is raadzaam om de maaltijden op school zo te organiseren dat de verschillen tussen leerlingen niet zichtbaar worden, en niet duidelijk wordt voor wie de maaltijden noodzakelijk zijn. We raden daarom aan om scholen te stimuleren de maaltijden aan te bieden aan alle leerlingen van een klas.
- Vanuit de scholen wordt ook het signaal gegeven dat het regelmatig voorkomt dat ouders de boodschappenkaart niet aanvragen vanuit angst voor stigma. Dit lijkt (deels) veroorzaakt te worden door onzekerheid over het aantal mensen dat binnen de school te weten zou komen dat de boodschappenkaart wordt aangevraagd. We raden daarom aan om aan ouders nog duidelijker te communiceren dat de aanvraag van de kaart door de ouders maar bij één persoon binnen de school bekend is en blijft, en wie deze persoon is.
- Als het organiseren van schoolmaaltijden te belastend is voor scholen zelf kan dit ook deels (kostendekkend) uitbesteed worden; hier zijn goede voorbeelden van die door het Jeugd Educatiefonds gedeeld zouden kunnen worden.

Referenties

1. Mani, A., Mullainathan, S., Shafir, E., & Zhao, J. (2013). Poverty impedes cognitive function. *Science*, *341*, 976-980.
2. Mullainathan, S., & Sharif, E. (2013). *Scarcity: Why having too little means so much*. London: Allen Lane.
3. Hoyland, A., Dye, L., & Lawton, C. L. (2009). A systematic review of the effect of breakfast on the cognitive performance of children and adolescents. *Nutrition research reviews*, *22*(2), 220-243.
4. Muskens, M., van Helvoirt, D., Jenniskens, T., Leest, B., Djojosoeparto, S., van der Horst, H., & Veling, H. (2023). *Programma Schoolmaaltijden: Implementatie en ervaren effecten*. Onderzoek in opdracht van het Ministerie van OCW.
5. <https://www.unicef.nl/nieuws/2023-03-09-zorgelijk-het-aantal-kinderen-dat-in-nederland-opgroeit-in-armoede-stijgt>